

Helga Zepp-Larouche: Om Schillers digt »Nänie«, klassisk kultur og sjælens udødelighed

Schiller Instituttets 30-års Jubilæumskonference i New York, 15. juni 2014.

Den store betydning, som Schiller Instituttet tillægger klassisk kultur, har alt at gøre med håbet om at komme ud af denne civilisationskrise, for vi har ikke blot en finanskrisen, en politisk krise og en militær krise, men vi har i bund og grund en kulturkrise, og hvis vi ønsker at komme ud af den, må vi sørge for, at befolkningen i almindelighed får adgang til klassisk musik og klassisk poesi, for det er den eneste måde, hvorpå vi kan sørge for, at mennesker får adgang til deres indre kilde til deres egen skabende evner, og der er næsten intet andet ud over klassisk musik og klassisk poesi, som kan gøre dette.

De fleste mennesker har ingen idé om, hvad klassisk vil sige. De tror, klassisk musik er Rolling Stones eller noget andet gammelt, og faktisk er den klassiske kunst, som den udvikledes i Tyskland i den klassiske periode, og naturligvis også i andre lande, men den tyske klassik repræsenterede faktisk den højeste standard af både musik og poesi, og havde den højeste standard af, hvad der hører til det.

Det klassiske digt, Nänie, som vi skal høre nu i en komposition af Brahms, er et fuldkomment digt. Det har alle de bestanddele, som Goethe, Schiller og nogle af de andre store digtere, som fastlagde universelle, æstetiske love, definerede. Det har en skøn, poetisk idé. Denne idé er gennemkomponeret, og det har en transformation til en højere idé, som man ikke kan udtrykke i et prosastykke, og der er ikke ét ord for meget, og det ville kræve, at jeg sagde endnu

mere, men jeg lader det være godt med det.

Jeg vil gerne læse digtet Nänie først på tysk for Jer, og dernæst vil John Sigerson læse det på engelsk, og dernæst vil jeg komme med et par kommentarer om digtet, for de fleste mennesker har glemt, hvordan man 'åbner' digte. De læser noget, der er skrevet af Shakespeare eller andre digtere, Shelley; og de siger, at de ikke synes, det giver nogen mening, men de gør sig ikke den anstrengelse, ord for ord, linje for linje, strofe for strofe faktisk at erobre digtet, og på denne måde komme ind i, hvad det betyder; og når de gør det, vil man se, at det giver adgang til den mest blide, den mest lyriske del af sjælen.

Poesi er faktisk den absolut mest nødvendige måde at få adgang til kreativitet på, at den kendsgerning, at kunst er gået så meget tabt, har alt at gøre med den aktuelle krise, som vi befinder os i. Så jeg vil læse digtet »Nänie« for Jer:

Nänie

Auch das Schöne muß sterben! Das Menschen und Götter
bezwinget,

Nicht die eherne Brust rührt es dem stygischen Zeus.

Einmal nur erweichte die Liebe den Schattenbeherrscher,

Und an der Schwelle noch, streng, rief er zurück sein
Geschenk.

Nicht stillt Aphrodite dem schönen Knaben die Wunde,

Die in den zierlichen Leib grausam der Eber geritzt.

Nicht errettet den göttlichen Held die unsterbliche Mutter,

Wann er am skäischen Tor fallend sein Schicksal erfüllt.

Aber sie steigt aus dem Meer mit allen Töchtern des Nereus,

Und die Klage hebt an um den verherrlichten Sohn.

Siehe! Da weinen die Götter, es weinen die Göttinnen alle,
Daß das Schöne vergeht, daß das Vollkommene stirbt.

Auch ein Klagelied zu sein im Mund der Geliebten ist herrlich;
Denn das Gemeine geht klanglos zum Orkus hinab.

Naenie på engelsk

Even the beautiful must perish! It vanquishes men and Gods
alike,

yet it moves not the steely breast of the Stygian Zeus.

Only once did love make The Lord of Shadows relent,

But, still on the threshold, he sternly withdrew his gift.

Aphrodite failed to stanch the beautiful boy's wound,

which the wild boar had gruesomely gashed into his delicate
body.

The divine hero could not be saved by his immortal mother,
when, dying at the Scean gate, he fulfilled his fate.

And yet, she rises from the sea with all Nereus' daughters,
and lifts her voice in lament over her glorified son.

Look! The Gods are weeping, all the Goddesses are bemoaning
that the beautiful must pass away, that the perfect must die.

Even to be a song of lament in the mouth of she, who is loved,
is glorious,

because the tawdry goes down to Orcus unsung.

(Translation: John Sigerson)

Nänie på dansk (blev naturligvis ikke læst op på konferencen)

End må det skønne dø! Hvad mennesker og guder besejrer,
ej den stygiske Zeus' pansrede hjerte bevæger.

En gang kun kærlighed gjorde Skyggernes Hersker blød,
Og endnu på tærsklen, nådesløs, trak han tilbage sin gave.

Ej kan Afrodite hele den skønne ynglings sår,
som i det sarte liv så grusomt ornen flåede,

Ej redde den guddommelige helt kan den udødelige moder,

Da, døende ved den Skæiske port, han opfylder sin skæbne.

Men af havet med alle Nereus' døtre hun stiger,

Og over den herliggjorte søn en klage opløfter.

Se! Da guderne græder, da græder alle gudinder,

at det skønne forgår, at det fuldkomne dør.

Men herligt en klagesang på de kæres læber at være;

Thi ubesunget det tarvelige ned til Orcus går.

(Oversættelse: astj)

Lad os tage den første reference til græsk mytologi, som Schiller bruger, myten om Orfeus og Eurydike: Dette er en meget smuk mytologisk fortælling, hvor Orfeus af guden Apollon fik evnen til en smuk sangstemme, og også til at spille så kraftfuldt på lut, at han ikke blot bevægede mennesker til tårer, men også træer og sten bevægedes. Han forelskede sig i Eurydike, som var en flodnymfe, og de giftede sig, men hun døde kort efter, og Orfeus var så fuldstændig fortvivlet, at

hverken bøn eller sang eller noget som helst kunne få ham ud af sorgen, eller bringe hende tilbage.

Så han tog en beslutning, som intet andet menneske før havde taget. Han besluttede at tage ned i de dødes rige for at bringe hende tilbage, ind i Tartaros, og der taler han med Hades, Underverdens Hersker. Og han sang for ham om sin udødelige kærlighed og sin smerte, som var stærkere, end han kunne bære. Så han kaldte på Hades om mindede ham om, at han var blevet forelsket i sin hustru Persefone, som han havde røvet fra en eller anden udenlandsk by og dernæst ægtet. Og noget sådant var aldrig før sket, så alle Underverdens skygger, alle de mytologiske skikkelser, samledes om ham og lyttede til hans skønne sang. Og selv Eumeniderne, hævnens gudinder, var rørt til tårer af hans udtryk for skønhed og kærlighed. Selv den dystre Underverdens Hersker var rørt, og dernæst kalder hans hustru, Persefone, på Eurydikes skygge og siger til Orfeus, at deres store kærlighed har rørt dem, og at de vil opfylde hans bøn, og at hun kan følge ham, men kun på én betingelse: Han må ikke se sig tilbage, for ser han sig tilbage én gang, så har han mistet Eurydike for altid.

Så går Orfeus, og Eurydike følger ham naturligtvis, men eftersom hun er en skygge, kan han ikke høre hende. Så på et tidspunkt går der fuldstændig panik i ham, og han ser sig tilbage og ser, at hun virkelig er der. Og hun ser på ham et øjeblik, sorgfuld, meget ømt, og i samme øjeblik, hvor han vil omfavne hende, forsvinder hun i intetheden. Fuldstændig ude af sig selv kaster han sig i Styx, som er den flod, der adskiller Underverden fra den jordiske verden, og han græd i syv dage og syv nætter, men forgæves – Guderne forblev uberørte.

Se, Naenie er navnet for en klagesang, som var et meget almindeligt fænomen i græsk filosofi, i græsk mytologi; hver gang en stor, mytologisk skikkelse døde, var der en klagesang, en naenie, og denne naenie, denne klagesang, blev til en selvstændig kategori af poesi.

Digtet Nänie begynder tydeligtvis med en meget følelsesmæssig erklæring, som giver mening for alle mennesker, for alle oplever det en eller flere gange i deres liv: Selv det skønne

må dø. Hvor tit har vi ikke sagt, hvorfor dør det skønne? Det er en universel, menneskelig følelse, men Schiller taler imidlertid ikke om tabet af en person, han taler om tabet af skønhed, og han kommer med tre eksempler. Det første er eksemplet med Eurydike og Orfeus, som jeg nævnte, og som er kærlighedens skønhed. Det andet er myten om Afrodite, gudinde for skønhed, og hendes elsker, den smukke yngling Adonis, som såres af en vild orne og dør. Og det tredje refererer til Akilleus' død i Troja. I den græske mytologi var Akilleus søn af Thetis, der igen var datter af Nereus og hustru til Peleus. Schiller kalder Akilleus den guddommelige helt, og hans skønhed er karakter, dyd og mod. Han kæmpede, men selv hans udødelige moder kunne ikke redde ham. Men så rejser hun, den udødelige moder, sig af havet med alle Nereus' døtre, og de synger naenien, klagesangen, over Akilleus. Og så sker der noget meget smukt; der er et skift i digtet. Det siger, se, alle guderne græder, og alle gudinderne begræder, at skønhed forsvinder, at det fuldkomne må dø.

Se, de tre eksempler, som Schiller giver os i dette digt, begynder alle sammen med et 'ej' i den tyske version; det går tabt i den engelske oversættelse, for der skal en poet til at oversætte et klassisk digt lige så smukt på et andet sprog; og jeg siger ikke, at John ikke er en poet, jeg siger bare, at han ikke havde tid nok (latter) til det, og ønskede, at folk skulle have adgang til en relativt vanskelig tekst; men på tysk er sætningerne 'nicht die eherne Brust', 'nicht stillt Aphrodite', 'nicht errettet den göttlichen Held' kunstneriske greb, med hvilke man sikrer sig, at tilhørerne forstår, at det faktisk er det samme emne.

Så er der også i det tyske digt meget skønne former, som rytmerne, som er en sekvens af heksameter og pentameter, og på tysk har ordet 'Dichtung' (digtning) en helt speciel betydning; 'dicht' betyder 'tæt' eller 'intens', så 'Dichtung' betyder fortætning, så man fortætter prosaen på en sådan måde, at man kommer til et højere niveau.

Så i det første tilfælde, selv det skønne må dø, og alle guderne og gudinderne græder; det skønne er ikke død, for, og

her er det, transformationen opstår, for i klagesangen bliver det skønne udødeligt. Så digtets emne er ikke tabet af skønhed, for skønheden er i klagesangen, i naenien, i poesien, for det gemene, det tarvelige, forsvinder ubesunget i Orcus.

Se, det, digtet her siger, er, at skønheden i kunst er udødelig. Selv, hvor døden ødelægger det skønne, kommer skønheden atter til syne i kunsten, og det er selvfølgelig også sandt for enhver, der i sit liv bidrager med noget til menneskeartens udødelighed og fremskridt.

Se, Nikolaus fra Kues sagde, at sjælen er det sted, hvor al videnskab og al kunst skabes; at den skabte videnskab, den skabte kunst, er udødelig. Det betyder samtidig, at det er det absolutte bevis på, at sjælen er udødelig, for selvfølgelig er det, som skaber, af en højere orden end det skabte. Så når sjælen først skaber udødelige ting, er sjælen udødelig.

Se, skønhed i alt dette er ekstremt vigtigt, for i adskillige digte og skrifter taler Schiller om konflikten mellem begæret, nydelsen her og nu, sansernes nydelse, og så sjælens skønhed, som er forbundet med universelle principper og udødelighed. Og han stred, og gjorde denne strid kendt, at for at være en universel sjæl, for at være en filosofisk sjæl, for at være en skøn sjæl, for at være et geni, så må man løse denne konflikt, for din sjæl kræver en ting, og dine følelser siger noget andet; man kan ikke løse det, og hvis man blot adlyder pligten, så ender man som Emmanuel Kant, man bliver til en af disse kantianske typer, som gør deres pligt, men er fuldstændig glædesløse.

Så dette løser Schiller ved at sige, at skønhed er det domæne, hvor konflikten mellem de sanselige glæder og de sjælelige glæder overvindes. For det er hævet over enhver tvivl, at skønhed hører til sansernes domæne, man kan føle det, man kan se det og nyde det med sine følelser, men det er også noget, der påvirker ens sjæl.

Og det er derfor det, som løser konflikten, og det har alt at gøre med behovet for civilisationens æstetiske opdragelse, og det har været Schiller Instituttets fuldstændige overbevisning, og en af årsagerne til dets grundlæggelse, at

vi må opdrage menneskeheden æstetisk, for den barbarisme, som vi ser i verden i dag, er simpelt hen en total mangel på denne form for æstetiske opdragelse.

Og derfor beder jeg Jer alle: Hjælp os med at udbrede klassisk kultur, for kun, hvis man elsker klassisk kultur, er mennesker virkeligt menneskelige.